

**„Az egész eljárásnak több a kára, mint a haszna” –
A kriminalisztikai fejlesztések dilemmái**

A címben foglalt idézet Csefkó Tamás, egykori bűnügyi technikustól származik, aki a szocialista időszak bűnjelek jelzésére szolgáló számozott táblák kapcsán állapította meg, hogy valójában sokkal több nem kívánt beavatkozást idéztek elő a bűnügyi technikusok, mint amennyi indokolt lett volna. Meglátásunk szerint az egykori félelmek ma, a mikro-anyagmaradványok, a különböző látens nyomok egyre részletgazdagabb feltárása idején rendkívül időszerűek. A következő alfejezetekben arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk a kriminalisztikai fejlesztések során milyen új lehetőségekkel, feltárható „világokkal” szembesülnek a kutatók, bűnügyi szakemberek, valamint mindezek milyen veszélyeket rejtenek magukban, ha bizonyítékként emberi életet lehet vele hosszú évekre meghatározni.

Valóságok harca, avagy a bűnügyi munka és a művészet egymásra hatásának kérdései

H. G. Wells híres munkájának, a *Világok harcának* parafrázálásával azt kívántuk elérni, hogy szemléltethető legyen két, a szakirodalomban külön kezelt problematika együttes bemutatása, ezáltal pedig a két folyamat közötti összefüggésre való rámutatás. Az úgynevezett „*CSI effect*” (CSI hatás) valamint a „*Science in court*” (a tudomány a bíróság előtt) két egymástól függetlenül megjelenő már-már márkanév jelentőségűvé váló, rendkívül sok konnotatív jelentést magába olvasztó problematika, amelyeknek egymásra hatását a jelenlegi tudásunk szerint nem problematizálták.

A *Crime Scene Investigation: Las Vegas* (CSI: Helyszínelők) című sorozattal a tengerentúli, majd az európai nézőközönség viszonya a bűnügyi munkához örökre megváltozott. Amerikában 2000. október 6-tól vetítették a sorozat epizódjait, egészen 2015. szeptember 27-ig. Magyarországon mindez két év csúszással, 2002. szeptember 1-től 2016. április 22-ig tartott. Természetesen a sorozat a 15 teljes és egy befejező (két részes) évad ellenére számos országban továbbra is műsoron van. Csehország kivételével majdnem az összes európai országban megindult a sorozat sugárzása 2002-ig, így lényegében az általa kifejtett hatás Amerikában, valamint Európában szimultán következett be.¹

Maga a cím, a *CSI* önálló márkanévvé vált, amely után rengeteg amerikai (New York, Miami) vagy európai nagyváros (Párizs, Róma) neve került a címbe, önálló sorozatokat szentelve az adott város bűnözésének és bűnüldözésének. Továbbfejlesztették a bűnügyi munka koncepcióját az NCIS (*Naval Criminal Investigative Service*), vagyis az úgynvezett tengerészeti helyszínelőkkel foglalkozó műsorok. Az eredeti, Las Vegas-ban játszódó sorozat 14-dik évadjának egyik epizódja pedig megteremtett egy tematikus spin-off (egy időben korábbi sorozat végével az egyik szereplő főszereplőjévé válik egy új műsornak) sorozatot, a *Cyber* helyszínelőket, akik pedig már tabletekkel a kezükben rohannak a bűnügyi helyszínekre. Az utóbbi sorozat hatását még a magyar helyzet kapcsán elemezni fogjuk.

A felsorolt tévésorozatok rendkívüli népszerűsége tettek szert, amelyek alapos bemutatása nem is célunk, hiszen önmagában az egyre újabb hasonló tematikájú sorozatok megjelenése elegendő indokot szolgáltat arra, hogy a *CSI* sorozatokat komolyan számításba vegyük a bűnügyi munka kapcsán. Midnazonáltal röviden vázolni kívánjuk, hogy milyen szoros összefüggést vélünk felfedezni a bűnügyi munka professzionalizálódása valamint az irodalmi példák megjelenése között.

A populáris kultúra, a médiafelületeken megjelenő hírek hatása a bűnözésre, valamint a bűnüldözői munkára már jól ismert téma a kriminológiai

---

¹ IMDB - *CSI: Crime Scene Investigation* (elektronikus elérhetőség: http://www.imdb.com/title/tt0247082/releaseinfo?ref_=tt_ql_dt_2) (utolsó letöltés dátuma: 2017. 05. 23.)

irodalomban. A Stanley Cohen nevéhez fűződő morális pánik, mint szociológiai elmélet elsősorban a közhangulat fokozódása kapcsán mutatta be, hogy az autoritatív tettek miként transzformálódnak megoldássá szinte napok alatt.² A későbbiekben Luc Boltanski viszont a *Rejtélyek és összeesküvések* című munkájában részletgazdag módon mutatta be, hogy a detektív irodalom mennyire függött össze a modernitással, a racionalista világkép normatívvá válásával.

A francia filozófus mondatain keresztül pedig meglátásunk szerint érdemes összekapcsolni – legalábbis az angolszász kultúrkörben – a speciális nyomozati munka megjelenését az irodalmi példák megjelenésével. Edgar Allan Poe 1841-ben a *Graham's Magazine*-ban publikálta először a híressé vált *Morgue utcai kettős gyilkosság* című elbeszélését, amelyben megteremtette C. Auguste Dupin-t, az első nyomozót, aki autodidakta módon, elkötelezetten oldja meg a vele szembe kerülő bűnügyeket.³ Judith Flanders az *Emberölés kitalálása a Viktóriánus korban* című opuszában kiemeli, hogy 1842-ben London külvárosában, Roehampton egyik istállójában feldarabolva találták meg Jane Jones-t, egy fiatal nő holttestét. A véres torzó felfedezését követően a helyi lakosság, valamint a korabeli média képviselői egymást „letaposva” vették körbe a helyszínt. Az alapos szemrevételezést követően vitték a hírt a szörnyűséges eseményről végig Londonon, miközben a korszak fiatal rendőri szervezete, az 1829-ben létrehozott Metropolitan Police két vezetője, Charles Rowan ezredes, valamint Sir Ricard Mayne egyaránt nem tudták mitévők legyenek az esetet követően. A két személy a mai napig a rendőri munka két archetípusának tekinthető rendőrantropológiai szempontból.⁴ Rowan ezredes korábban katonatisztként szolgált, Sir Mayne pedig ügyvédnek tanult, majd ő vált a London

---

² Stanley Cohen: *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. Paladin, London, 1973.

³ Luc Boltanski: *Mysteries and Conspiracies: Detective Stories, Spy Novels and the Making of Modern Societies*. Polity, Cambridge, 2014. 1–40.

⁴ Hazánkban jelenleg csak katonaaantropológia létezik, amelynek egyik meghatározó alakja Harrai Dénes. Azonban a nemzetközi tudományos diskurzusban a police anthropology nem csupán a kurrens rendőri szerveknél szolgálatot teljesítők értékválasztásaival illetve identitásképződésével foglalkozik, hanem Harrai ez irányú munkáihoz hasonlóan a

Metropolitan Police leghosszabb ideig (39 éven át) regnáló vezetőjévé. Rowan ezredes, mint beosztott például úgy vélte, hogy várnia kell, amíg a gyilkost elkapják, hiszen az ő elsődleges feladata a megelőzés. Az egész rendőri szervezet szégyenére végül Daniel Goodot, a gyilkost a vasúti rendőrség egy alkalmazottja fogta le, miután egy állampolgár számára gyanúsán viselkedett a rendőrök jelenlétében. Sir Mayne szembesülve a helyzet tarthatatlanságával a korabeli kormányzati hivatalt (Home Office) megkeverte tervével, hogy létrehozna egy detektívekből álló szervezeti egységet (Criminal Investigation Department – CID), amely 1842. júniusától állt fel, majd még az évtized fordulóján, 1848-49-ben alkalmasnak bizonyult polgári ruházatba öltöztetve megoldani Isaac Jermy és fia, valamint a Patrick O'Connor elleni emberölési ügyeket.

Mással bátran mondhatjuk, hogy az újító irodalmi alkotások, illetve a modern nagyvárosban jelentkező devianciák között erős kapcsolat fedezhető fel, hiszen az angolszász kultúrkörben egy évvel az irodalmi archetípus létrejöttét követően a valóságban is megjelentek a polgári ruházatban, a rendészeti feladatoktól eltérő munkarendben dolgozó modern nyomozók.

Alig kellett egy fél évszázadot várni, mire az öltönyös, a modern város labirintusát racionális okfejtéssel átlátó rendőrökből tudós nyomozók váltak. Újfent az irodalom, illetve a valóság szoros összekapcsolódásaként jelent meg mindez a 1900-as évek fordulóján az angolszász kultúrkörben. Sherlock Holmes karakterét a skót orvos, Sir Arthur Conan Doyle teremtette meg, karakterének vegyész tanulmányai, illetve különböző kísérletei (dohányhamukról, bélyegekről) pedig megteremtették a diskurzust, amely szerint a technikai eszközök hadba állításával fékezhetőek meg a bűnelkövetők. A fikciós művekben valós kriminalisztikai tesztek szerepeltek, mint

---

korábbi rendőrök életútjai, visszaemlékezései alapján a több évtizedes tendenciák, visszatérő formák egyaránt megjelennek.

az úgynevezett guajak teszt⁵, ami az első Sherlock Holmes történetben kapott helyet.⁶ A vérszennyeződések megtalálásához hozzásegítő teszt, valamint Holmes nyomozati módszerei – Stanton O. Berg tanulmánya alapján – egyértelműen hatottak Edmond Locard lyoni laboratóriumának kialakítására, valamint Alphonse Bertillion munkájára csakúgy, mint Hans Grossra.⁷

A kriminalisztika fejlődésének szociológiai és irodalmi vetületei

Angyal egészen odáig megy Holmesról szóló tanulmányában, hogy a CSI hatást eredendően a Sherlock Holmes történetektől érdemes eredeztetni. Meglátást abszolút mértékben alátámasztja, hogy a fent említett guajak teszt, másnéven Schönbein próba a későbbiekben alapjául szolgált a lumineszáló eljárásoknak, amelyek további fejlesztéseinek köszönhetően pedig a CSI sorozatokban UV lámpák fénye alatt láthatóvá váló vérfoltokat azonosítanak a helyszínelő szereplők. Mindazonáltal Holmes egy további változással is járt, amely tanulmányunk gondolatmenetének is meghatározó része. Nevezetesen a megállapítások kérlelhetetlen racionalitása révén, egy zárt logikai láncot alkotva a következtetések a fikciós kalandokban elvesztették valószínűségi jellegüket és a mű végére determinisztikussá váltak. Holmes karaktere Boltanski meglátása szerint éppen a kiszámíthatatlan, bejósolhatatlan jövőben teremt plauzibilis választási lehetőségeket, amelyek közül a múltban megismert események és folyamatok alapján ki lehet választani a legvalószínűbbet.

---

⁵ Angyal Miklós: Gondolatok a kriminalista bíborszínű dolgozószobájából. *Ügyészek Lapja*, 2015. 5. sz. 87–97.

⁶ A szerzők részéről ezt a visszafogott tárgyyszerűséget az indokolja, hogy az eredetileg A Tangled Skein című novella később A Study in Scarlet néven jelent meg, ami magyarul egy lejtérjakabnak köszönhetően először A bíborszínű dolgozószoba, majd egy csokorra való novellával Brixtoni rejtély címmel jelent meg. Az új Sherlock sorozat készítője, Steven Moffat által újrakiadott írás pedig magyarul már Tanulmány vörösben címmel jelent meg.

⁷ Stanton O. Berg: Sherlock Holmes: Father of Scientific Crime Detection. *Journal of Criminal Law*, 1970. 3. sz. 446–452.

Paul Kirk, az amerikai kriminalisztikai kutatások egyik meghatározó, alapító figurája már az 1960-as években élesen különválasztotta a meghatározást (*identification*) valamint az egyedi azonosítást (*individualization*). Az előbbi révén az adott releváns tárgy a rá vonatkozó attribútumok alapján egy csoportba sorolható, aminek a kategorizációját általában a tudományos diskurzus hozza létre, mint a toxinok esetében, vagy a jogi szakterminusok teremtik meg, mint a mérgeknél. Viszont az egyedi azonosítás az egyedi nyomnak egy mással össze nem téveszthető, szinguláris tárgyra vagy nyomra való visszavezethetőségét jelenti, mint például egy ujjnyom esetében.⁸

A fentebb említett detektívtörténetekben a két típusú azonosítás összefügg, szinte már a meghatározás feltétele az azonosításnak. Noha a kriminalisztikai gyakorlatban a kétféle mód egymástól teljesen független is lehet, hiszen egy lábnyomot akkor is tekinthet a nyomszakértő egyedi azonosításra alkalmasnak, ha egyébként nem tud nyilatkozni a nyomhagyó cipő gyártójáról, illetve annak idejéről. Megfordítva az égésmaradvány alapján meg lehet határozni a gázolaj jelenlétét anélkül is, hogy azonosítani tudnánk a benzinkutat, amelyből a gázolaj származik.

Ennél a pontnál azonosítani tudjuk az első fontos különbséget a bűnügyi munka gyakorlatára, valamint az ezt időnként meghatározó, máskor ezt leutánozva átalakító bűnügyi irodalom között. Amíg a gyakorlatban az azonosítástól még nem jutunk el egyenesen az adott személyig, addig ez a klasszikus detektívregényektől egészen a CSI-ig egy fontos meghatározó pont. A CSI hatás egyik folyton visszatérő jelene, ahogy a levett ujjnyomot a számítógépbe feltöltve az kidobja a származtató személy adatait.

Hiába léptünk át a posztmodern korszakba,⁹ a késő modernitás vagy a likvid modernitás időszakába,¹⁰ mivel a modernitás kiismerhetetlen, rendezetlen összességét a bűnügyi filmek és sorozatok hősei továbbra is értel-

---

⁸ Paul L. Kirk: *The Ontogeny of Criminalistics*; *Journal of Criminal Law and Criminology*, (2) 1963, 235-238.

⁹ Jesús Ballesteros: *Postmodernity: Decadence or Resistance*, Pamplona, Emise, 1992.; Perry Anderson: *The Origins of Postmodernity*. Verso, London, 1998.

¹⁰ Zygmunt Bauman: *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge, 2000.

mes, narratív egységgé formálják. Metaforikus értelemben úgy fogalmazhatnánk, hogy a rejtélyek megoldása az isteni gondviselést elutasító ateisták heurisztikus reménye. A állításunk második felét éppen a detektívirodalom egyik modernkori klasszikusa, Frederich Dürrenmatt fogalmazta meg saját, anti-detektív könyvében, *Az ígéletben*. A regényben szereplő Dr. H. elmondása szerint sohasem szerette a bűnügyi regényeket, a történetekben szereplő bűnelkövetők mindig megbűnhődnek. Ezt azonban, mint államfenntartó mesét el is fogadja, de rendkívül bosszantotta a bűnügyi regények alapcselekménye, vagyis a a logikusan felépített történet. Úgy fogalmaz: „*mintha sakkoznának, itt a gonosztevő, ott az áldozat, emitt a cinkos, amott az orgazda; a detektívnek csak a játékszabályokat kell ismernie, és lejátszhatja a partit, már ki is ütötte a bűnöst, győzött az igazság. Dühöngők, amikor ezt a fikciót hallom. Mert logikával csak részben tudunk hozzáférközni a valósághoz.*”¹¹ A szerzővel való vitatkozást elkerülve Dr. H. ugyan hozzáteszi, hogy „*a tudományos módszeresség elvei szerint*”¹² éppen a nyomozóhatóság tagjainak kell eljárniuk, viszont „*a zavaró körülmények meghiúsítják számításainkat, oly gyakoriak, hogy a legtöbb esetben csak a vadászszerencse meg a véletlen hozza meg a sikert. Vagy a balsikert.*”¹³ A regényben szereplő vita Dürrenmatt és Dr. H. között lényegében egy a regény első, 1957-es megjelenését megelőző két évtizedben egyre meghatározóbb szociológiai probléma körül forgott, amelynek következményei kihatnak a kriminalisztikai megismerésre, a jogi keretek közötti érvényességére is.

Robert K. Merton amerikai szociológus a XX. század első felét a Columbia Egyetemen kutatva azzal töltötte, hogy a makroszintű szociológiai elméleteket (marxizmus, szociáldarwinizmus) érő érvényes kritikák miatt megroggyanó világképek összeomlása alól kimenekítse a szociológiát az úgynevezett középszintű elméletekkel, amelyek a világ makroszociális megközelítésével, illetve a pozitívizmus részletgazdagságra törekvő elvá-

---

¹¹ Friedrich Dürrenmatt: *Az ígélet. Három kisregény*. Európa, Budapest, 1983. 12. o.

¹² F. Dürrenmatt i. m. 12. o.

¹³ F. Dürrenmatt i. m. 12. o.

rásaival szemben egy kezelhető színteret jelentenek be a szociológia a sápadja számára. Merton Talcott Parsonssal vitatkozva a középszintű elméletek (middle range theories) révén azt próbálta elérni, hogy az absztrakt entitásokkal szemben konkrét társadalmi jelenségek aspektusait vizsgálják a társadalomtudósok.¹⁴

Ennek az elméleti megközelítésnek köszönhetően érthető, hogy Merton hogyan figyelt fel a társas viszonyok, illetve a társadalmi folyamatok során bekövetkező előre nem látható következmények tételére. Az egész alapját az úgynevezett Thomas tétel adja, ami a nevét az első igazolt felismerőjéről, W. I. Thomas szociológusról kapta. A tétel szerint: ha egy adott, nem valós helyzet valószínűnek tűnik az azt percipiálók számára, akkor az észlelők cselekvései által kiváltott következményeknek köszönhetően a helyzet kezdeti nem valósága ellenére kényszerítő erővel bír a továbbiakban. Jól ismert példa erre az 1973-as olajválság, vagy amikor futótűzként elterjedt Japánból¹⁵ az áremelkedés miatti közelgő WC papír hiány, aminek köszönhetően olyan készleteket halmoztak fel az emberek, ami már valódi hiánycikké tette a WC papírt több hétre Amerikában¹⁶ és Japánban is.

Az előre nem látható következmények elméletét, mint inkább szociológiai felismerést éppen az teszi fontossá, hogy a Thomas tétel különböző szakszociológiai kutatásokban is felmerült, anélkül, hogy a munkaszociológusok eredményeit az oktatással foglalkozó társaik ismerték volna. Az 1930-as években megszületett úgynevezett Hawthorne hatás (*Hawthorne effect*) értelmében a munkások nem a megváltozott munkakörülmények miatt dolgoztak jobban, hanem az ennek a megváltozó technikai környezetnek a hatását meglesni kívánó kutatók figyelő tekintete miatt.¹⁷ Az 1960-as években Rosenthal és Jacobson közös kutatásai alapján rájöttek, hogy a tanárok által nagyobb értelmi színvonalra becsült hallgató fejlődése

¹⁴ Robert K. Merton: *Social theory and social structure*. New York, Free Press, 1968.

¹⁵ Yoshikuni Igarashi: *Bodies of Memory: Narratives of War in Postwar Japanese Culture, 1945-1970*. Princeton University Press, Princeton, 2000. 201.

¹⁶ Zachary Crockett: The Great Toilet Paper Scare of 1973. *Priceonomics*. (elektronikus elérhetőség: <https://priceonomics.com/the-great-toilet-paper-scare-of-1973/>) (utolsó letöltés ideje: 2017. 05. 23.)

¹⁷ Henry A. Landsberger: *Hawthorne Revisited*. New York, Ithaca, 1958.

fordított arányban áll, a butaként kezelt diák ellenséges és egyre rosszabb teljesítményével.¹⁸ Bátran állíthatjuk, hogy ugyanazt a társadalmi hatást a XX. század majd minden harmadában felismerték a kutatók, de a tudományos diskurzus lehatárolt specifikusságának köszönhetően minden esetben új eredményként lehetett elkönyvelni. Metaértelmezésben már önmagában az önbeteljesítő jóslat önbeteljesítő ereje is újra és újra jóslattá válik, mindazonáltal számunkra az a fontos, hogy Robert K. Merton kutatásaiból, hogy a Thomas-tételt követően kidolgozta az előre nem látható következmények elméletét.

Az 1936-ban írta meg *A szándékos társadalmi cselekvés váratlan következményei* című tanulmányát, amelyben úgy határozta meg a kigondolt cselekvés következményeit, mint minden olyan aspektus, amely a cselekvést követően születik meg vagy tűnik elő. Ezzel a közvetett és közvetlen hatást is kiemelte. Az így létrejövő látszólag számtalan következmény között úgy tett különbséget, hogy léteznek (a) a cselekvőre visszaható következmények, továbbá (b) a más emberekre közvetettségen keresztül, valamint (1) a társadalmi struktúrára, (2) a kultúrára illetve (3) a civilizációra ható következmények. A fentebbi betűkkel, valamint számokkal ellátott struktúra Merton értelmezését követi, aki érhető módon nagyobb hangsúlyt helyezett a makroszociális tényezőkre.¹⁹ A célzatos cselekvéseket is megkülönböztette formalizált háttérű, valamint informális keretek mentén megvalósuló esetekre, de mindezek a kissé hipotetikus, de ideáltipizáltságot sejtető analitikus megkülönböztetések éppen azért voltak szükségesek, hogy az angol nyelvben a magatartásra vonatkozó két kifejezés, az adott helyzetbeni viselkedés (conduct), illetve a hosszútávon jellemző magatartás (behaviour) közötti különbségtevést megtegye. Saját kriminalisztikai gondolatmenetünkre lefordítva, illetve a fentebb megkezdett Dürrenmatt regényben szereplő vitát a regény szereplőivel illusztrálva így vált magyarázhatóvá, hogy

---

¹⁸ Robert Rosenthal - Lenore Jacobson: *Pygmalion in the Classroom*. Holt, Rinehart & Winston, New York, 1968.

¹⁹ Robert K. Merton: The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action. *American Sociological Review*. 1936. 6. sz. 894-904.

egy professzionizált munkakörnyezetet megkövetelő, elhivatott magatartású rendőrtiszt miután nem találja a gyermekgyilkos elkövetőt, képes egy potenciális áldozatnak az édesanyjával összebarátkozni, majd a gyermeket egy találkozóra rábeszéli a gyilkossal. A hűvös, visszafogott magatartású embernek egy gyermeket veszélyeztető, kétes kimenetelű akcióba belehajszoló viselkedése megütközést kelt a kollégáiban. Mindazonáltal a Dürrenmatt és Dr. H. beszélgetéséhez visszatérve éppen az előre nem várt következmények, vagyis a gyilkos által elszenvedett baleset akadályozza meg, hogy a várt eredmény bekövetkezzen. Persze a helyi közösség örülne nyilvánítja a nyugdíjba kényszerülő nyomozót, mivel a magatartása és az adott helyzetbeni viselkedése között óriási eltérést percipiálnak. Noha a regény alapos olvasása alapján látható, hogy a nyomozó a gyermeket, mint csalit ugyanolyan hideg, végig gondolt számítással teszi bele az adott helyzetbe, ahogy a korábbiakban végezte precíz kriminalisztikai munkáját. Az eredményességben bekövetkező ordító ellentétek teszik próbára a közösséget, így válik látszólag sorsszerűvé, ami egy véletlen műve volt. Így válik érthetővé Dr. H.-nak Dürrenmatt ráolvasott mondatai: *„A maguk regényeiben viszont nincs szerepe a véletlennek, s ha olykor valami véletlennek látszik is, akkor az nyomban a sors és eleve elrendeltség szerepét kapja; mert maguk, írók, megszokták, hogy az igazságot odavessék a dramaturgia szabályainak martalékaúl. Dobják végre sutba ezeket a szabályokat. Valamilyen esemény már csak azért sem mehet végbe számtani feladvány módjára, mivel sohasem ismerjük valamennyi szükséges tényezőt, hanem csak néhányat, keveset, többnyire a mellékes jelentőségűeket.”*²⁰ Ezekkel a mondatokkal Dürrenmatt az előre nem látható következmények egyik legfontosabb aspektusát emeli ki, nevezetesen a célzatos cselekvés kiváltotta következményeknek a közvetett hatásait, amelyeket éppen az áttételes kapcsolatok megléte vagy erőssége miatt csak az esemény bekövetkeztét követően tudjuk felismerni. Dr. H. mondataival lényegében a modern detektívirodalomnak adja meg a kegyelemdőfést, amikor úgy fogalmaz, hogy: *„Az esetlegesnek, kiszámíthatatlannak, felmérhetetlennek túl nagy a szerepe. Törvényeink valószínűségeken, statisztikán alapulnak, nem pedig az*

---

²⁰ F. Dürrenmatt i. m. 12-13. o.

*okság elvén; csak az általánosra alkalmazhatók, nem az egyes esetre. Az egyén kívül esik ezen a számításon. Kriminalisztikai eszközeink fogyatékosak, és mennél inkább fejlesztjük őket, annál fogyatékosabbakká válnak a lényeg tekintetében. De maguk, az írás mesteremberei, mit sem törődnek ezzel. Meg se kísérlik, hogy megküzdjenek a valósággal, amely minduntalan kicsúszik a kezünk közül, hanem felépítenek egy világot, hogy aztán térdre kényszerítsék.”*²¹ Dürrenmatt regényére valójában visszaotal a szövegünk címeként választott idézet, amely szerint a bűnjelszámok kihelyezésével éppúgy kontaminációt idézhet elő a technikus, ahogy látens anyagmaradványt visz fel a helyszín területére a kesztyűjével, vagy ecsetével, amiről adott esetben ő maga sem tud, és éppen az ő saját (azonosításra alkalmas) testnedve, biológiai szubsztrátuma. Ennek a veszélye a modern korban, amikor csupán a pusztá beszéddel, mint beavatkozó jelenléttel ki lehet mutatni valakinek a DNS-ét egy helyiségben, szignifikáns és először elkerülhetetlenül magukat az eljárást lefolytatni kívánókat kell a megtalált DNS lehetséges „gazdái” közül kizárni.

A kriminalisztika eszközök validitásának látenciája

Robert K. Merton az 1940-es évek végén az előre nem látható következmények gondolatvilágát vitte tovább a manifeszt és látens funkciók értelmezéséig. A kettő közötti megkülönböztetés lényegében úgy foglалható össze, hogy szét lehet választani a kollektív viselkedés során megmutatózó motivációkat a külső körülményektől, azok következményeitől. Így a látszólag irracionális társadalmi cselekvések is elemezhetővé válnak. Értelmezésében az minősül manifeszt funkciónak, amikor a külső körülményekkel összhangban a társadalmi cselekvés adaptálódik, vagy úgy állít be egy cselekvést, hogy az mindenki számára ismert, illetve ezeknek a személyeknek a részéről szándék is irányul a végrehajtásra. A külső, úgymond objektív körülmények azok, amelyek egy társadalmi rendszer alapjait, ugyanakkor a változásra képességét is erősítik.

---

²¹ F. Dürrenmatt i. m. 12-13. o.

A látens funkciók ezen típusú kollektív cselekvésnek a benne részt vállalók által nem érzékelt következményei, más szóval a létrejövő külső következmények nem állnak megtörténésük ellenére sem senkinek a szándékában. Erre a funkcióra való fókuszálás teszi lehetővé, hogy rámutassanak a kutatók arra, ami senki számára nem adott, lényegében új megvilágításba helyezi a közbeszédben, a különböző diskurzusokban az adott tárgyról vallott nézeteket, illetve ezek tarthatatlanságát is felvetheti, amikor szembeesít a korábbi képzeteinkkel. A funkciók közötti különbség érzékeltetésére az új-mexikói hopi indiánok rituális esőtáncának példáját alkalmazza Merton. Ezek az indiánok úgy vélik, hogy a szertartás teszi lehetővé az általuk kezelt növények termékenységét, ezzel alakul ki egyfajta manifeszt funkció. Ugyanakkor az esőtánc rendszerességének tudata, a részvétel folyamatossága visszahat a közösségszerveződésre, lényegében megerősíti azt látens módon. Így az manifeszttal szemben a nem látható, látens funkciónak köszönhetően érthető, miért éli túl az esőtánc a száraz időszakokat is.²²

A kulturantropológiai példa jelentőségét éppen az adja, hogy különböző célracionális kollektív cselekvések, legyenek akár azok termékenységet elősegítő folyamatok vagy információk előhívását célzó technicista processzusok, valójában inkommerzurábilisek egymással, hiszen a heurisztikájuk csak a rájuk vonatkozó aspektusokban és saját keretrendszerükben értelmezhető. Így Merton példája valójában egy analógia kíván lenni a forenzikus tudományok új módszereinek hatékonyságával kapcsolatban. Meglátásunk szerint a bűnügyi munkának az irodalommal fentebb bemutatott hosszú kapcsolata, majd a tévésorozatokkal és mozifilmekkel való egészülése idézte elő a kiemelt figyelmet a kriminalisztikai módszerek iránt. Az indiános példát felhasználva, mintha a hopik számára egyre több mese született volna az eső szükségszerű, és pontos időszakokban várható megjelenéséről.

A külföldi szakirodalmakat nyomon követve, valamint a nemzetközi tendenciákat figyelembe véve a kriminalisztikával foglalkozóknak az az

---

²² Paul Helm: Manifest and Latent Functions. *The Philosophical Quarterly*. 1971. 82. sz. 51-60.

érzése támadhat, hogy e diszciplína az ezredforduló idejére ostrom alá került. Ennek oka, hogy számos alkalmazott eljárás nem rendelkezett alapvető validáltsággal, hibaszázalékuk egyes esetekben máig sem ismert, akkreditációs sőt alapvető minőségbiztosítási hiányosságai voltak; illetve egyáltalán, bizonyos területeken a tudományos normáknak megfelelő alap kutatások sem történtek meg. A krízis gyökere ugyanakkor leginkább az egyedi azonosítás (individualizáció) episztematológiai alapjai kimunkálásának hiányosságaiban keresendő.²³ Az Egyesült Államokban a mérőföldkönek számító Daubert-ítéletet követően élénk tudományos viták bontakoztak ki, amik lassan hatással lettek a jogalkalmazásra és a gyakorlati (szakértői) munkára is. A hosszú és máig nem lezárt folyamat újabb mérőföldköve a 2009-es úgynevezett NAS-jelentés²⁴, mely határozott javaslatokat fogalmaz meg a forenzikus tudományok megerősítése érdekében az Egyesült Államokban. Ilyen követelmények a kriminalisztikai módszerek validitásának, korlátainak, mérési bizonytalanságának tudományos igényű kutatása, az eredmények tudományos közleményekben történő megjelenítése; a szakértői laboratóriumok adminisztratív függetlensége a bűnüldöző szervektől; az akkreditáció, minőségbiztosítás, minőségirányítás; az etikai kódexek.²⁵ A javaslat alapján NIFS (National Institute of Forensic Science) néven önálló szövetségi szervet hoztak volna létre; ez a szerv végül 2013-ban az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának (U.S. DoJ) szerveként, National Commission on Forensic Science néven jött létre (Nemzeti Kriminalisztikai Bizottság).²⁶

Állításunk szerint a CSI hatásnak köszönhetően vált egyre problematikusabbá az igazságügyi tudományok között a kriminalisztika helyzete. A

---

²³ Lásd Pyrek, K.M. (2007) *Forensic Science Under Siege: The Challenges of Forensic Laboratories and the Medico-Legal Investigation System*. Academic Press, Amsterdam.

²⁴ *National Research Council of the National Academy of Science: Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*; (elektronikusan hozzáférhető: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>) (utolsó letöltés dátuma: 2017. 05. 23.)

²⁵ John M. Butler: U.S. initiatives to strengthen forensic science & international standards in forensic DNA; *Forensic Science International: Genetics*, 18 (2015) 4–20. old.

²⁶ Lásd <https://www.justice.gov/ncfs>; hozzáférés 2016. december 21.

tudomány éppen azért áll a bíróság előtt, mivel a bírók, csakúgy mint a közbeszédben résztvevő laikus elemek túlzott bizonyosságot, a Dürrenmatt által problematizált véletlent és a Merton értelmezése alapján vett előre nem látható következményeket kivették saját számításukból, amikor a kriminalisztikai eszközök megbízhatóságáról gondolkodtak. Vagyis a kriminalisztika sokkal inkább azért van ostromlott állapotban, mivel a korábbi évtizedekben a populáris kultúra úgy nyúlt a hóna alá, hogy túlnyerte magát, anélkül, hogy bármikor is meg kellett volna védenie magát.

A kriminalisztika jogi célok érdekében, jogi keretek között megvalósuló tudományos megismerés.²⁷ A XXI. századra elszakadt a büntető eljárásjogtól, eszköztára bevethető a magánnyomozásoktól kezdve a szabálysértési jogon át a munkabalesetek kivizsgálásáig nagyon sok területen. A megismerés eszköztára rohamosan fejlődik, a szak-természettudományok alap kutatásainak megfelelően. A kriminalisztikai megismerési módszertan sok hasonlóságot mutat az orvosi diagnosztikával²⁸ vagy akár a régészettel is.

A modern kriminalisztika a XIX. századi megszületésekor nagyrészt gyakorlati módszerek összessége volt, híján a részletes elméleti megalapozásnak. A kriminalisztikával szemben támasztott jogalkalmazói igények alapján ez a gyakorlat-orientált megközelítés semmilyen problémát nem okozott. Természetesen a kriminalisztika háttérében létezett néhány axiomatikus állítás, például hogy minden érintkezés nyomot hagy, vagy hogy a múlt megismerhető. Ezek részletes kibontására, sőt explicit kijelentésére azonban, érdemi igény híján, nem került sor.²⁹ Tudományelméleti értelmezésben tehát ebben a korszakban a kriminalisztika még mint születő szak-tudomány (interdiszciplína), de semmiképpen sem mint önálló tudomány volt jellemezhető; a tudás (episztémé) és vélekedés (doxa) még élesen nem határolódott el egymástól.

²⁷ Lásd Angyal Miklós: A kriminalisztikai megismerés, avagy a kriminalisztika megismerése; in: A munkát nem lehet eltítkolni – Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára; PTE ÁJK, Pécs, 2016., 9-13.

²⁸ Lásd H.J. Swofford: The Emerging Paradigm Shift in the Epistemology of Fingerprint Conclusions; Journal of Forensic Identification, (3) 2015, 201-213

²⁹ Lásd Endrődy Géza: A bűnügyi nyomozás kézikönyve, Losonc, 1897.

Gyökeres változást hozott Európa keleti felében a második világháborút követő időszak, a szovjet hatásra elterjedő új filozófia, a dialektikus materializmus. Ez a szocialista országok kriminalisztikai elméletére pezsdítően hatott, talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy igényt teremtett az elméleti háttér kidolgozására, majd létre is hozta azt. Az ideológiailag erősen átszínezett filozófia beépítése a tudományokba tudatos, tervszerű tevékenység volt. A marxista természetfilozófia jelentette azt az előretolt éket ami az egyes szak-természettudományokba a marxizmus eszmei offenzíváját szolgálta.³⁰ Erre kifejezett politikai akarat is létezett.³¹ Az általános vélekedés szerint a szaktudományokat persze nem pótolja a dialektikus materializmus, „mindössze” a valóság megismerésének egyetlen általánosan érvényes eszközeként valamennyi szaktudomány elvi háttérét nyújtja.³² Erre azért van lehetősége, mert a dialektikus materializmus valamennyi tudomány eredményeinek általánosítása³³, a filozófia pedig deklaráltan nem csupán tudomány, hanem mindig ideológia is.³⁴

Azt részrehajlás nélkül meg kell állapítanunk, hogy a maga korában a dialektikus materializmus ismeretelmélete szilárd elméleti alapokat adott a kriminalisztikának. Az anyagi világ objektivitása, megismerhetősége, megismerésének módszerei, a fogalmi gondolkodás, a formális logika és annak meghaladásaként a dialektikus logika mind komoly alapot nyújtottak a kriminalisztikai gondolkodáshoz, lévén annak célja múltbeli események megismerése a jelenkorban hátramaradt nyomok alapján.

---

³⁰ Elek Tibor: A műszaki és természettudományok művelésének és oktatásának néhány filozófiai problémájáról; in: Elek Tibor (szerk.) A természettudományos megismerés ismeretelméleti kérdései, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972., 35. old.

³¹ Az MSZMP VIII. Kongresszusának határozata, 1962 ősze. Lásd Elek Tibor i.m. 38. old.

³² Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972., 11. old.

³³ Bíró Gábor: Fizika és filozófia kapcsolata; in: Bíró Gábor – Tóth András – Szabó Piroska: Válogatott fejezetek a modern fizikából; Tankönyvkiadó, Budapest, 1983., 401. old.

³⁴ P. Kovácsné Dr. Wittmann Gizella: A filozófia metodológiai funkciója; in: Elek Tibor (szerk.): A természettudományos megismerés ismeretelméleti kérdései; Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972., 74. old.

Azt is belátjuk azonban, hogy a világ megismerésének később feltárt pszichológiai illetve kognitív tudományos aspektusai időközben nem (vagy alig³⁵) kerültek beépítésre, a világtörténelem és világgazdaság pedig a gyakorlatban cáfolta a marxista történelemfelfogást és közgazdaságtant: a dialektikus materializmus sok tekintetben valóban egyfajta „bizantikus államvallás-pótlékká”³⁶ merevedett. Tulajdonképpen az 1961-ben megjelent *Kriminalisztika* a hatvanas évek elejéig keletkezett dialektikus materialista eredményeket megfelelően inkorporálta, az azt követő bőséges és magas színvonalú filozófiai, logikai, ismeretelméleti, ontológiai anyagot azonban nem (vagy alig) építették be a kriminalisztika tudományába a későbbi átfogó munkák sem.

Látnunk kell ugyanakkor azt is, hogy a pszichológiai, kognitív tudományos eredmények a rendszerváltás után sem épültek be a hazai kriminalisztika tudományába, holott szakirodalmi említésük megtörtént.³⁷ Hiányérzünk – többek között – K. R. Popper munkássága kapcsán lehet, aki nem csak, hogy kritizálta a marxista filozófia számos nézetét³⁸, de falszifikáció elmélete Conan-Doyle abdukációs logikájú hősének gondolatait tudományosan is értékelhetővé. Popper szerint a hipotéziseket a cáfolatok kísérletei alá kell vetni és mindaddig igaznak tartani, míg nem sikerül cáfolni (falszifikálni) őket. Conan-Doyle hőse, Sherlock Holmes szerint ha mindent kizártunk a hipotézisek közül ami lehetetlen, akkor ami marad – bármennyire is valószínűtlen – az a helyes. A falszifikáció sem tekinthető azonban a valóság megismerését lehetővé tevő általános módszerének.³⁹

---

³⁵ Lásd Ádám György: *A megismerés csapdái*; Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.

³⁶ Varga Csaba: *A bírói ténymegállapítási folyamat természete*; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992., 7. old.

³⁷ Angyal Miklós: *Episztémé és intuíció a helyszíni és halottszemlén*. *Bűnügyi Szemle*, Különkiadás, 2010/1. 72-74. o.; Angyal Miklós: *A kognitív tudományok jelentősége a post-mortem diagnózisokban*. *Medicus Universalis*, 2014/1. 15. o.

³⁸ Karl R. Popper: *A nyitott társadalom és ellenségei* (ford. Szári Péter). Balassi Kiadó, Budapest, 2001.

³⁹ Földesi Tamás: *A megismerhetőség modern problémái*; Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971., 142-144.

A rendszerváltozást követően a „marxista filozófia” gyakorlatilag teljes egészében indexre került, holott a dialektikus logika, a dialektikus materializmusra épülő ismeretelmélet ideológiai semlegességgel szemlélve hordoz értékeket. Gyakorlatilag nem történt meg a dialektikus materializmus és a más, korábban polgárinak mondott filozófiai áramlatok (például a Wittgenstein vagy a fentebb idézett Karl Popper által képviselt neopozitivizmus) tudományos ütköztetése, versengése. Nem történt meg annak vizsgálata sem, hogy a modern természettudományok filozófiai megalapozására alkalmas-e a dialektikus materializmus (ahogy ezt saját magáról „fénykorában” állította), vagy egyáltalán nem alkalmas, vagy kevésbé alkalmas más, egyébként ugyancsak konzisztens és valid filozófiai eszmeáramlatokhoz képest.

Ez érződik a rendszerváltozást követően megjelent kriminalisztikai munkákon is, amik vagy nem tárgyalják a kriminalisztika filozófiai, ismeretelméleti alapjait; vagy ha tárgyalják, akkor azt dialektikus materialista alapon teszik (csak nem mindig nevezik meg).

Az Egyesült Államokban a kriminalisztika fejlődéséből kimaradt a dialektikus materializmus, és különösebb igény sem mutatkozott a „forensic science” elméleti megalapozására. A bizonyítással foglalkozó elméleti munkák döntő többsége a bizonyításra vonatkozó szabályok elemzésére, főleg a bizonyítékok kizárására koncentrált.⁴⁰ Természetesen az egyes szaktudományok vagy anyatudományok rendelkeztek saját metodológiával, tudományos módszertannal, például a vegyészet, a biológia. Magát a forensic science-t általában véve azonban alkalmazott tudománynak tekintették és tekintik, aminek gyakorlati művelése nem kötődik a filozófiához, feladata pedig a bíróság előtt felmerülő tudományos ténykérdések megválaszolása. Az elméleti háttér szerepét olykor a matematikai statisztika töltötte be, illetve a szerényen csak „tudományos módszernek” (scientific method) nevezett megismerési módszertan.

---

⁴⁰ Kármán Gabriella: Bizonyítás az angloamerikai büntetőeljárás rendszerben; *Kriminológiai Tanulmányok* 51., Budapest, 2014., 110-129.

A „tudományos módszer” lépései: a vizsgálat, a kérdés megfogalmazása, a hipotézis felállítása (azaz a lehetséges válasz), a tesztelési módszer kiválasztása, a tesztelés, és a következtetés (vagy analízis). A következtetés lehet a hipotézis elvetése vagy igazolása.⁴¹ A legutóbbi időkben kezdtek meg a kognitív tudományok beépítését a bűnügyi megismerés módszertanába.⁴²

A hazai „szocialista kriminalisztika” célként fogalmazta meg a tudomány tételes joghoz kötöttségét, abban ugyanis garanciális értékeket fedeztek fel. A „szocialista kriminalisztikában” a büntetőeljárás célja az objektív (materiális⁴³) igazság kiderítése, és a nyomozás a bírósági tárgyalással egyforma súlyú. Az Egyesült Államokban a ténykérdéseket laikus esküdtek döntenek el; a bizonyítási szabályok jelentős része avval foglalkozik, hogy az esküdteket ne befolyásolja hamisan az előterjesztett bizonyíték. A büntetőeljárás érdemi része, a bizonyítás a bíró és az esküdtek előtt zajlik, kontradiktórius eljárásban, az ügyész és ügyvéd „szócsatájaként”, a tanúk kereszt-kérdésével. Az eljárás során a bizonyítás jogszerű lefolytatásával az esküdtek meggyőzése a cél. Gyakorlatilag nem létezik a nyomozóhatóságok vizsgálati munkája: a „vizsgálati szakasz” a bíróság előtt zajlik. Ilyen körülmények között a bizonyítási eljárások egyszerűsödnek, hiszen lényegében a bíróság előtt mindenki tanú, aki vallomást tesz: legyen szó egy bizonyítási kísérlet eredményéről, a bűnjel szakértői vizsgálatáról, vagy a vádlott védekezéséről. Kutatott terület például a „helyszínelők-hatás”, azaz az esküdtek irreális elvárása a rendőri munkával kapcsolatban: a népszerű filmek és sorozatok alapján megvannak az elképzeléseik, hogy milyen bizonyítékoknak „kell” keletkezni egy adott bűncselekmény esetén, és esetleg hajlamosak felmenteni a vádlottat, ha ilyen bizonyítékok nem állnak rendelkezésre.⁴⁴

⁴¹ Robert J. Girod: Logical Investigative Methods; CRC Press, Boca Raton FL USA, 2015., 9-12. o.

⁴² Uo., 13-59.

⁴³ Lásd Elek Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései; hozzáférhető <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf> 2015. április 22.

⁴⁴ Petrétei Dávid: Gondolatok a helyszíni krimináltechnika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről; Belügyi Szemle, 2013. 10., 35-38. old.

(Érdekességként említjük meg, hogy az utóbbi időben ennek ellenkezőjét, az úgynevezett „C.S.I. hatás hatást” is megfigyelték. Ennek lényege, hogy azok a tévénezők, akikről azt gondoljuk, hogy ki vannak téve a helyszínelők-típusú műsorok befolyásának, találkoznak azzal a média hisztériával, hogy őket ez befolyásolja, vagyis önbeteljesítő jóslatként működik. Ha pedig ennek hatására az esküdti székben elkezdenek kompenzálni, azaz tudatosan nagyobb hangsúlyt fektetni a személyi bizonyítékokra, különösen pontosan mérlegelni a szakértők hibalehetőségeit, akkor éppen „önfelszámoló” jóslat, és így a végeredmény a vádnak kedvezhet, a tudományos bizonyíték értéke tehát devalválódik.)

A szakértők a bíróság előtt tett tanúvallomásukat megelőzően, egyfajta előzetes meghallgatáson számot adnak egyrészt saját szakértelmükről, másrészt az általuk használt módszerek validitásáról és tudományos elfogadottságáról.⁴⁵ Ennek alapján a bíró dönt, hogy az esküdtek elé engedi-e a bizonyítékot illetve a szakértőt; ez elvben szavatolja, hogy csak minősített szakember validált eredményei szerepelhessenek a bizonyításban.

A validáció kérdései a modern kriminalisztikában

Sok jel mutat arra, hogy világszerte a validitás lesz az új zsinórmérték a bűnügyek bizonyítása során, pontosabban az akkreditáció, azaz a minőségbiztosítás és a módszerek validitásának független, külső tanúsítása. A 2009/905/JHA számú EU tanácsi kerethatározat szerint daktiloszkópiai és genetikai személyazonosítást büntetőügyekben kizárólag akkreditált laboratóriumok végezhetnek. Az Európai Igazságügyi Szakértői Intézetek Hálózata (ENFSI) a tagság feltételül szabta, hogy a tagintézetek a laboratóriumukat akkreditáltatják. (A Bizottság 2009-ben az ENFSI-t a „forensic

---

⁴⁵ Thomas Buckles: *Crime Scene Investigation, Criminalistics, and the Law*; Delmar Learning, NY USA, 2007. 252. old.

science” monopol szervezetének⁴⁶ nyilvánította az Unióban.) 2011 decemberében a Tanács elfogadott következtetései⁴⁷ szerint 2020-ig fejleszteni szükséges a forenzikus tudományokat, és létre kell hozni egyfajta közös európai forenzikus térséget, mintegy „forenzikus Schengent”. E célkitűzésekben ugyan nem szerepel a bűnügyi helyszíni munka kötelező akkreditálása, de az középtávon (2020 után) valószínűleg várható.

Elképzelhető, hogy az „akkreditáció utáni” világ kriminalisztikájában a munka minőségét, és így a bizonyíték értékét elsőként egyetlen kérdés mentén fogják megítélni: az egység illetve a módszer akkreditált?

Az akkreditáció előkészítése szoros nemzetközi összefogással valósul meg. Az ENFSI-n és annak munkacsoportjain kívül az Europol, a CEPOL egyaránt összefogja a szakterület képviselőit Európa- (vagy világ-) szerte. Hatalmas lehetőség előtt áll a szakterület, ha az egyes országok, egyes intézetek összegyűjtött tudása, legjobb módszerei, bevált eljárásai megosztásra kerülnek. Természetesen akadnak nehézségek és (leküzdendő) akadályok: az eltérő jogszabályi környezet, az eltérő szervezeti struktúrák és kultúrák, és így tovább. Az akkreditált igazságügyi szakértők által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményének egyenértékűként való elismerése ugyanis „egyenlő bánásmódot” is jelent, azaz az elfogadhatóság, a felhasználhatóság mellett az értékelhetőség egyenlőségét is.⁴⁸ Ez utóbbi már csak azért is fontos, mert önmagában az akkreditáció természetesen csupán jelentősen mérsékli, de nem szünteti meg a hiba kockázatát.⁴⁹ (E kockázat

---

⁴⁶ <http://www.enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/mp2009>, hozzáférés 2015. április 22.

⁴⁷ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf, hozzáférés 2015. április 22.

⁴⁸ Grósz Tamás: Kezdeti lépések egy Európai Forenzikus Tudományos Térség létrehozása felé. ELTE ÁJK Doktori Iskolának III. Konferenciája. Jogi tanulmányok. 1. kötet. 2012. 224. o.

http://epa.oszk.hu/02600/02687/00004/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_01_215-225.pdf 2015. május 5.

⁴⁹ Richard Gill: Study on Obstacles to Cooperation and Information - sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counterparts in Third Countries (JLS/D1/2007/025) Final Report, Version 10. December 2008

további mérséklésére szolgálnak a rendszeres kötelező jártassági vizsgálatok illetve teljesítmény-értékelések és auditok, amik a modern akkreditált munkafolyamatok kötelező elemei.)

Az angolszász és a kontinentális „eltérő jogszabályi környezet” legáltalánosabb kérdésének megítéléséhez idézzük fel a már említett tény is, hogy a „szocialista kriminalisztika” szerint a büntetőeljárás célja az abszolút igazság megállapítása, mert minden más bírói önkényhez vezetne, az pedig a dolgozók elnyomásához. Éppen ezért a kriminalisztika a legszorosabban összefonódott a tételes joggal, mert abban ugyancsak garanciális elemeket fedeztek fel. Továbbá a kriminalisztika feladata nem „pusztán” a bíróság előtt felmerülő tudományos ténykérdések megválaszolása, hanem a múlt megismerése, a múltbéli tényállás feltárása. Az amerikai (és számtalan egyéb nyugati) büntetőeljárás processzuálisan igazságos: a törvényes bizonyítás célja a bűnösség vagy nem bűnösség megállapítása, nem pedig a teljes tényállás hiánytalan felderítése. Megjegyzésre érdemes, hogy a hazai polgári perrendtartás is hasonló elvű bizonyítást követ. A hatályos magyar büntetőeljárás (Be.) sok szempontból a „szocialista” állásponthoz áll közelebb, jóllehet ezt már át-átörli egy-egy rendelkezés (például az ügyész által nem indítványozott, vádat alátámasztó bizonyítást nem kötelező lefolytatni⁵⁰). A „korábbi Be.”⁵¹ 5. § (1) bekezdés határozottan a teljes igazság kiderítését írta elő, kiterjesztve a bűncselekmény okaira és az elkövetést lehetővé tevő körülményekre. A dualizmus-kori eljárási kódex, a Bp.⁵² evvel szemben még (?) kifejezetten előírta, hogy például a nyomozás csakis azokra az adatokra terjedhet ki, amik szükségesek a vádló tájékoztatásához, hogy vádat emeljen-e vagy ne.⁵³ (Szándékosan nem hozunk példákat a két eltérő megközelítés szerinti jogrendszerben előfordult justizmordokról, és főleg nem kezdünk azok alapján értéktartalmú összehasonlításba.)

A materiális igazság vagy az eljárási igazság elérése közti megkülönböztetés érzésünk szerint a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában tehető

---

⁵⁰ Be. 75. § (1)

⁵¹ 1973:I. tv.

⁵² 1896:XXXIII. tcz.

⁵³ Bp. 83. §

csak meg elvi éllel; ismert, egyedileg azonosított vádlott személy esetén. Az eljárás korai szakaszában, főleg az ismeretlen elkövető ellen folyó nyomozás során ez a distinkció nem tehető meg (illetve nem elfogadható); ekkor a tényállást a lehető legteljesebb mértékben kell felderíteni. Fokozottan igaz ez a feljelentés-kiegészítési eljárásra, illetve említhető a büntetőeljárás elrendelését megelőző bizonyos három nap⁵⁴ alatti adatszerezés, hogy egyáltalán bármilyen bűncselekmény gyanúja felmerül-e. Napjaink ijesztő tendenciája, hogy a „büntetőeljárás” felderítési szakaszra korlátozódik, a terheltek pedig életüket vesztik az elfogásukra tett kísérlet közben. Elsősorban a terrorcselekmények elkövetőire vagy az arra készülő szélsőségesekre gondolunk. Az ilyen cselekményeknél életbe vágó, hogy a (tervezett) büntett részleteit a lehető leggyorsabban és legpontosabban megismerje a hatóság, a résztvevők teljes körét feltérképezze, és őket elfogja, mielőtt a cselekményt elkövetik vagy megismétlik. A tipikus terrorista elkövető elfogása viszont nem ritkán az elkövető halálával végződik. Hangsúlyozzuk, hogy ezt a tényt sajnálatosnak tartjuk, és hangsúlyozzuk azt is, hogy a teljes igazság elérésére való törekvés is csak a jogszabályok keretei között, tehát igazságos eljárás során képzelhető el.

A magunk részéről tehát inkább a teljes tényállás hiánytalan felderítésének pártjára helyezkedünk. Lássunk egy hipotetikus példát! A vádlottal szemben processzuálisan igazságos bizonyítást folytatnak le, emberölés vádjával. Tanúk, szakértők, nyomozati iratok csatarendbe állításával. A vádlott hallgat, érdemi vallomást nem tesz. Ennek ellenére a vád a jogszerű bizonyítási eljárás során a teljes tényállás ismerete nélkül is bizonyítást nyer, és a vádlottat elítélik. Hipotetikus példánkban azonban a vádlott nem egyedül követte el a cselekményt. Az eljárásban azonban nem a tényállás hiánytalan tisztázása volt a cél, hanem a terheltet mentő vagy terhelő bizonyítási eszközök jogszerű összegyűjtése. Tegyük fel, hogy megtalálták a helyszínelők a sem sértetthez, sem terheltséghez nem köthető bűnjeleket is a helyszínen, azonban azokat az ügy szempontjából indifferensként interpretálták. A vádlott nem vallott a bűntársára. „Egyedül viszi el a balhét.” A szó szűkebb értelmében ez nem justizmord, hiszen rábizonyítottak egy

---

⁵⁴ Be. 170. § (3)

emberölést, amit valóban elkövetett. „Mindössze” egy másik elkövető úszta meg a felelősségre vonást.

Hasonló alapokon álló, súlyosabb következménnyel járó valódi justizmordot vázol fel Elek Balázs is.⁵⁵

Témánk szempontjából az is fontos, hogy a kriminalisztika szilárd ismeretelméleti és pszichológiai alapjai sokkal fontosabbak a teljes tényállást feltáró jogrendszerekben, mint a processzuálisan igazságos bizonyítást lefolytató jogrendszerekben. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ezen alapok kialakulásához szükség is volt azokra a büntetőeljárású rendelkezésekre, amik a materiális igazság elérését tűzték ki célként.

Itt fontos azonban elvi élel leszögeznünk, hogy sem a materiális igazság keresése, sem a tényállás „teljes” tisztázása nem jelentheti álláspontunk szerint az irreleváns részletekre kiterjedő (vagy azokban egyenesen elvesző) túlbizonyítást. Éppen ezért elvetjük azt a megközelítést, ami a processzuálisan igazságos bizonyítást annak időszerűsége és gazdaságossága miatt célszerűbbnek vagy magasabb rendűnek minősíti.

Tremmel Flórián bizonyításról írt monográfiájában felvázolja a bizonyíték lényegének négyféle megközelítését. Lételméleti szempontból a bizonyítékok ontológiai jelenségek, önmagukban tények, objektív létezők, függetlenül a hatóság tudatától. Gnosszeológiai (a mi szóhasználatunk szerint episztemiológiai) szempontból a bizonyítékok lényege azok ismeretelméleti vonatkozása. Logikai megközelítésben a bizonyítékok a büntetőeljárásban logikai érvként (argumentumként) szerepelnek. A normatív megközelítés szerint pedig a bizonyítékok mint jogintézmények vizsgálhatók.⁵⁶ „A bizonyítás lényegi eleme a megismerés, mely folyamatban természetesen

---

⁵⁵ A jogerő és az igazság összefüggései, in: Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Doktori Iskola által szervezett 2012. április 19-i Collegium Doctorum konferencia tanulmánykötete. Bíbor Kiadó, 2013, 1-10., hozzáférhető: <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%e1zs.pdf>; 2016. december 23.

⁵⁶ Tremmel Flórián: Bizonyíték a büntetőeljárásban; Dialóg Campus, Pécs, 2006., 75-79.

jelentős szerepet játszanak a logika szabályai, különösen a közvetett bizonyításnál, valamint a bizonyítás eljárásrendje, a bírói meggyőződés, a pszichológiai tényezők is hangsúlyosak.”⁵⁷

Különösen a pszichológiai megközelítést kiegészíthetjük újabban a társas megismerésre vonatkozó kutatásokkal⁵⁸ és az argumentáció-elmélettel, gondolva akár a szemlebizottság tevékenységére, akár a bírói tanácsra, ahol társas megismerés és (ideális esetben) argumentáció zajlik.

A kriminalisztika, mint tudomány definiálhatósága

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a kriminalisztika fogalma, tárgya, módszertana nagyban függ a jogszabályi környezettől, ide értve a büntető-eljárás, a nyomozás és a bírósági tárgyalás célját; és a bizonyítás általános elveitől, így a bizonyítás jellegétől, céljától és megengedett eszközeitől is. Szélsőséges esetben a kriminalisztikát a jogtudomány részének, pusztán a büntető eljárásjog segédtudományának tekinthetjük, vagy olyan gyakorlati, alkalmazott szakterületnek, aminek egyetlen célja a bíróság előtt felmerült tudományos kérdések megválaszolása.

E két szélsőséges álláspont helyett mi azt valljuk, hogy a kriminalisztika önálló, keresztmetszeti⁵⁹ és interdiszciplináris⁶⁰ tudományterület, sajátos módszertannal. Kereteit valóban az eljárási jogszabályok jelölik ki, irányát a jogi célok adják. Tartalommal a szak-természettudományok eredményei, az egyes releváns társadalomtudományok (pszichológia, szociológia, nyelvészet) és magának a kriminalisztika tudományának az eredményei töltik

---

⁵⁷ Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti háttéréről; *Iustum Aequum Salutare* X., (a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogtudományi folyóirata) (3) 2014., 51–64.

⁵⁸ Lásd Csanádi András - Harsányi Szabolcs Gergő - Németh Dezső: Társas megismerés és munkamemória; *Pszichológia*, (2) 2009., 145-163.

Andras Csanadi – Ingo Kollar – Frank Fischer: Scientific Reasoning and Problem Solving in a Practical Domain: Are Two Heads Better Than One?; *ICLS 2016 Proceedings*, 50-57.

⁵⁹ Angyal Miklós (2016) i.m.

⁶⁰ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője; *Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs*, 2014., 35. old.

ki. Általános módszertanát a filozófia (lét- és ismeretelmélet; formális, dialektikus és modern logika; információ-elmélet), a matematika (valószínűség-számítás és Bayes-teoréma, matematikai és fuzzy logika, játékelmélet) és a kognitív tudományok adják. Gyakorlati műveléséhez számítógépekre van szükség; nem csak a sui generis digitális bűnjelek⁶¹ feldolgozásához, hanem gyakorlatilag bármilyen adatbázis kezeléséhez, számításhoz, méréshez; sőt a video- vagy fényképdokumentáció kezeléséhez is. A jogszabályi keretek mellett, egy másik dimenzióban a kriminalisztikát átszövi a minőségbiztosítás (eszközök kalibrációja, módszerek validitása, személyzet kompetenciája, a minőségirányítás akkreditálása), a környezetvédelmi és munkavédelmi szabályok; ideális esetben a menedzsment-szemlélet és a költséghatékonyság eszméje.⁶²

---

⁶¹ Fenyvesi Csaba (2014) i.m., 69-71.

⁶² A tanulmány 2018 tavaszán, még az új büntetőeljárás törvény hatályba lépése előtt lett lezárva.